

פרשת חיי שרה
יהודה ראק

סיפור קניין אחוזת הקבר

א. הקשיים המרכזיים בפרק כ"ג

הקדמה

בשיעור זה ננתח את פרק כ"ג בבראשית תוך שימוש במתודולוגיה פרשנית המכונה 'שיטת הבחינות'. כפי שכבר הזכרנו בעבר, שיטה זו פותחה על ידי מו"ר הרב מרדכי ברויאר, ואת דברי הרב ברויאר על אודות שיטתו ואת פרשנותו באמצעות שיטתו ניתן למצוא בספרו 'פרקי מועדות', בספרו 'פרקי בראשית' ובספר 'שיטת הבחינות' של הרב מרדכי ברויאר. לפי שיטת הבחינות, הקב"ה כתב את התורה במבנה ריבודי, עם סיפורים (או קטעים הלכתיים) מקבילים, 'בחינות' שונות, שכל אחד מהם יכול לעמוד ולהקרא בפני עצמו, באופן שתתכנה סתירות ביניהם. לעיתים רבות הסיפורים משולבים זה בזה ליצירת סיפור מצורף. הסיפור המצורף מטשטש את נקודות המעבר מסיפור לסיפור, אבל גם משמר את הקשיים שבמעברים ביניהם. כל סיפור מביע תוכן עצמאי, שהוא חשוב כשלעצמו, ויש יחס בין הסיפורים המצדיק את שילובם לסיפור אחד. באמצעות הקשיים הנובעים מצירוף הבחינות, כגון כפילויות וסתירות, ניתן לחשוף את שתי ה'בחינות' העצמאיות ולאחר מכן לעמוד על משמעויותיהן.

כאן, כאמור, ננסה ליישם מתודולוגיה זו לסיפור קניין אחוזת הקבר בפרק כ"ג בבראשית.

לשון הפרק הוא:

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה:

(ב) ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה:

(ג) ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר:

(ד) גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני:

(ה) ויענו בני חת את אברהם לאמר לו:

(ו) שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך:

(ז) ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת:

(ח) וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר:

(ט) ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם לאחזת קבר:

(י) ועפרון ישב בתוך בני חת ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר:

(יא) לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך:

(יב) וישתחו אברהם לפני עם הארץ:

(יג) וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה:

(יד) ויען עפרון את אברהם לאמר לו:

(טו) אדני שמעני ארץ ארבע מאת שקל כסף ביני ובינך מה הוא ואת מתך קבר:

(טז) וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר:

(יז) ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב:

(יח) לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו:

(יט) ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חברון בארץ כנען:

(כ) ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר מאת בני חת:

בשלב ראשון, נעמוד על מספר קשיים טקסטואליים בפרק, ולאחר מכן נראה שעל ידי חלוקת הפרק לשתי 'בחינות' הקשיים סרים מאליהם. בשלב אחרון ננסה להבין את המשמעויות של שתי הבחינות.

ישנם שלושה קשיים מרכזיים בפרק: כפילות ב'ויקם אברהם', כפילות וסתירה ב'קימת' השדה לאברהם וחוסר עקביות מצד עפרון:

הכפילות ב'ויקם אברהם'

בפסוק ז' נאמר: "ויקם אברהם"; מהיכן הוא קם, והרי הוא באמצע שיחה עם בני חת? ראב"ע במקום מפרש שהשיחה התקיימה בישיבה, ואברהם קם על רגליו בשלב זה כדי 'להשתחוות' בכיפוף הראש. אלא שהתנהגות כזו באמצע שיחה המתקיימת בישיבה נשמעת מוזרה. הלשון "ויקם אברהם" מופיעה אף קודם לכן, בפסוק ג', ושם ההקשר ברור: לאחר שספד לשרה ובכאה, מסופר ש"ויקם אברהם

כלומר, לא זו בלבד שהוא איננו דורש תשלומים, אלא הוא מתאר את המתנה כדבר ברור ומוגמר. אולם, אברהם מתעקש לשלם:

(ג')...אך אם אתה לו שָׁמְעִי נְתִיתִי כֶסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת מְתֵי שְׁמָה:

לאור נדיבותו הראשונית של עפרון היינו מצפים שגם אם יקבל כסף מאברהם, הוא יסתפק בסכום צנוע. אולם עפרון מציין סכום גדול, של ארבע מאות שקל כסף:

(ט')...אַרְבַּע אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי וּבִינְךָ מֶה הוּא וְאֶת מִתְּךָ קִבֵּר:

לשם השוואה, ארבע מאות שקל כסף הם פי שמונה מהערך של בתולה לנישואין (ראו דברים, פרק כ"ב, פסוק כ"ט).

לבל נחשוב שעפרון בדבריו האחרונים רק מזכיר בדרך אגב את ערך השדה, מבלי שהוא מצפה בפועל לקבל סכום זה, התורה מעידה שאברהם הבין היטב את כוונתו של עפרון:

(ז) וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לְסַחֵר:

מדברי חז"ל משמע שהם הבינו שגם מתחילה עפרון לא התכוון באמת לתת לאברהם בחינם את השדה, אלא שנראה שאם כך, היה על התורה לציין זאת¹; ועוד, אם נדיבותו לכאורה של עפרון היא תכסיס מיקוחי גרידא, מדוע התורה איננה מקצרת כדרכה אלא טורחת לתאר את כל שלבי הדיון?

עתה, נעבור לחלוקת הפרק.

ב. חלוקת הפרק ל'בחינות' ומשמעותן

חלוקת הפרק לשתי בחינות

בשני הפסוקים הראשונים (א'-ב') יש רקע הנחוץ לכל הפרק, ואין בהם כפילויות וסתירות. לכן, יש לראות בהם פתיחה שאיננה מתחלקת לבחינות, אלא היא משותפת לשתי הבחינות.

כאמור, ה"קִימָה" בפסוק ז' צריכה להתפרש כקִימַת אברהם מעל פני מתו. קימה זו צריכה לבוא כהמשך מידי לסוף פסוק ב', והיא מהווה כפילות ביחס לקימה שבפסוק ג'. לכן, יש לשייך את כל מה שאחרי פסוק ב' ולפני פסוק ז' לבחינה אחת (להלן: בחינה I), ואת פסוק ז' לבחינה אחרת (II)?

ב-II, פסוק ז' פותח פניה של אברהם לעם הארץ; פניה זו מתוארת מייד בהמשך בפסוקים ח'-ט', ולכן את פסוקים ח'-ט' יש לשייך יחד עם פסוק ז', לבחינה II.

מעל פני מתו". השימוש הלשוני המקראי תופס, כנראה, את ההספד והבכי כמתקשרים עם שכיבה או ישיבה (כדוגמת הביטוי "לשבת שבעה"), ועזיבתם נקראת "קימה" מהאבלות (שוב, בדומה לנוהג הלשוני אף בזמננו, ש"קמים" מהשבעה). מסתבר לפרש באופן דומה את הביטוי הזה גם בפסוק ז'; אלא שאם כך, מדוע הכתוב צריך לציין פעמיים את העובדה שקם מאבלותו? כפילות זו אומרת דרשני.

הכפילות והסתירה ב'קִימַת' השדה לאברהם

גם ב'קִימָה' אחרת יש כפילות בפסוקים. בפסוקים ז'-ח נאמר: "ויקם שדה עפרון... והמערה אשר בו... לאברהם"; ושוב, בפסוק כ' נאמר "ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם". מדוע הכתוב צריך לציין פעמיים את התקיימות קניין השדה והמערה לאברהם? אמנם בכל אחד מהמשפטים יש מה שאין בחבירו, אך בנקל ניתן היה לשלבם בפסוק אחד, דוגמת: "ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא, השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב לאברהם למקנה לאחוזת קבר מאת בני חת לעיניהם בכל באי שער עיר". וכיוון שכך, לא מובן מדוע התורה כתבה פעמיים, בשני משפטים שונים, את התקיימות הקניין. מלבד כפילות יש כאן גם סתירה, שהרי בפסוקים ז'-ט ישנה הדגשה שאברהם קבר את שרה רק לאחר שהשדה קם לו, ולעומת זאת בפסוק כ' נראה שהשדה קם לו אחרי הקבורה.

רשב"ם וראב"ע מפרשים שמדובר בשתי 'קִימַת' שונות: ראשית, על ידי המכר נתקיים הקניין, כפי שנאמר בפסוק י"ח: "למקנה". בשלב זה, השדה נחשב לקניין לאברהם אבל לא נחשב עדיין לאחוזת קבר. רק כאשר קבר אברהם את שרה במערה, נעשו השדה והמערה לאחוזת קבר ולכן נצרך פסוק כ' לומר "ויקם השדה...לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת". אלא שגם פירוש זה של רשב"ם וראב"ע קשה. ראשית, קודם לכן בפרשה, בשתי הפניות של אברהם לבני חת, אברהם מבקש "תנו לי אחוזת קבר" (פסוק ד'), ו"יתננה לי בתוכם לאחוזת קבר" (ט'); נמצא, שהנתינה עצמה אמורה להיות נתינה של אחוזת קבר, ולא שאברהם יצטרך להפוך את השדה לאחר מכן לאחוזת קבר. שנית, אם פסוק כ' בא לתאר את הפיכת השדה לאחוזת קבר על ידי קבורת אברהם את שרה שם, לא היה צריך להיות כתוב בפסוק זה "מאת בני חת"! מילים אלו מוכיחות שבפסוק זה מדובר בהתקיימות קניין השדה מאת בני חת. ואם כן, הדרא קושיה לדוכתא: מדוע התקיימות הקניין מתוארת פעמיים, והאם הקניין התקיים קודם הקבורה או בעקבותיה?

חוסר העקביות של עפרון

חז"ל (ב"ב פז.) והמפרשים כבר עמדו על כך שישנו מעבר בלתי מוסבר בדברי עפרון בין מוכנותו לתת את השדה בחינם לבין דרישת תשלומים מצדו. תחילה אומר עפרון

(יא) לֹא אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי הַשְּׂדֵה נְתִיתִי לְךָ וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְךָ נְתִיתִיהָ לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי נְתִיתִיהָ לְךָ קִבֵּר מִתְּךָ:

1 ראו, למשל פרק ל"ד פסוק י"ג.

2 א. ובכך הוסבר הקושי הראשון אותו העלינו לעיל: הפסוקים אכן מתארים שתי 'קִימַת' של אברהם - אחת לכל בחינה.

ב. בהמשך נסכם בטבלה את חלוקת הפרק לבחינות, ונכתוב כל בחינה ברצף.

נראה לשייך את פסוקים י"ב-א ל-I ואת פסוקים י"ב - ט"ז ל-II (נחזור אחר כך לשייך את י). הנימוק לשייך זה הוא שכבר ראינו שבפניה הראשונית של אברהם יש הבדל בין הבחינות: ב-I, אברהם מבקש, או לפחות מוכן, למתנת חינם, בעוד ב-II הוא מתעקש לקנות את השדה בכסף מלא. לכן, את פסוקים י"ב - ט"ז, אשר גם בהם אברהם מתעקש לשלם (בפסוק י"ג), יש לראות כהמשך של פנייתו הראשונה ב-II, ואת פסוקים י"ב-א, בהם עפרון מציע לאברהם מתנת חינם - הצעה שמתקבלת (שהרי אין אחריה התנגדות של אברהם) - יש לשייך ל-I.

קשה להכריע באופן וודאי, אבל את פסוק י, נראה לשייך ל-II. הנימוק לכך הוא שאם פסוק זה היה שייך ל-I, אז היה נמצא שהכתוב מכנה את עפרון תחילה "עפרון" סתם (בפסוק זה), ולאחר מכן 'מציג' אותו כ"עפרון החתי". מסתבר יותר שב-I הפעם הראשונה שעפרון נזכר היא בפסוק י², שם הוא מוצג באופן ראשוני כ"עפרון החתי". ב-II, עפרון כבר הוצג בדברי אברהם כ"עפרון בן צחר", ולאחר מכן ניתן לכנותו "עפרון" סתם.

מסתבר שהמשמעות של הפסוק י, ב-II היא להסביר מדוע אברהם פנה אל בני חת מלכתחילה, ומדוע הוא לא פנה ישירות לעפרון: עפרון "יושב בתוך בני חת", כלומר הוא אזרח חתי, והנהוג הקדמון הוא שקבורה מצריכה אישור ציבורי (ראהו: א. י. ברור, בתוך: בית מקרא י"א, ד' [תשכ"ו]). אברהם פנה לבני חת לא סתם כדי לברר היכן נמצא עפרון (שהרי התורה בוודאי לא הייתה מספרת דבר כל כך טריוויאלי) אלא משום שהיה זקוק לאישורם לקבורה ביניהם. משום כך, כנראה, הזכיר אברהם בדבריו אליהם רק את המערה ולא את השדה, שהרי לקניית קרקע רגילה אין הוא זקוק לאישור ציבורי.

כאמור, פסוקים י"ז-ח, "ויקם שדה עפרון...השדה, והמערה אשר בו...לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו", מהווים כפילות ביחס לפסוק כ': "ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת". נראה לשייך את פסוקים י"ז-ח ל-II, מכיוון שבפסוקים אלו מיקום השדה מתואר בפרוטרוט, וב-I עד כה היה מדובר בשדה סתמי, ללא ציון מקום מדויק. רק ב-II אברהם בפנייתו הראשונה לבני חת ביקש "ופגעו לי בעפרון בן צחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו" (פסוק ט'), וזה מתאים לסיכום המפורט בפסוקים י"ז-ח. לכן, נשייך את פסוקים י"ז-ח ל-II, ואת פסוק כ' ל-I⁴.

כאמור, פסוק י"ט בא להדגיש שאברהם קבר את שרה לאחר התקיימות קניין השדה לו, בעקבות תיאור התקיימות הקניין בפסוקים י"ז-ח. לכן, פסוק י"ט שייך ל-II. פסוק כ', לעומת זאת, מתאר ב-I את התקיימות הקניין, כאשר קבורת שרה איננה נזכרת ב-I.

כבר בשלב זה ניתן לראות שיש הבדל בין שתי הבחינות בדבר מבוקשו של אברהם: ב-I, אברהם מבקש "תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני". הוא איננו מנסה לקנות שדה מסויים, אלא רק מבקש אופן שבו יוכל לקבור את מתו. בני חת, המבינים שזהו עיקר מבוקשו, עונים: "במבחר קברינו קבר את מתך. איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך" (ו'). כלומר, כיוון שמבוקשך היא לקבור את מתך, אינך צריך בהכרח אחוזת קבר שתהיה בבעלותך, אלא תוכל להסתפק בכך שתקבור את מתך באחד מקברי בני חת. לא ברור האם הסדר כזה יכול לספק את רצונו של אברהם, אבל ברור מכל מקום שבני חת הבינו שעיקר המטרה של אברהם הוא לקבור את מתו. לעומת זאת, ב-II, אברהם בפנייתו הראשונה (בבחינה זו, כשהיא מנותקת מ-I) לבני חת מציינ שהוא חפץ באופן ספציפי במערת המכפלה של עפרון בן צחר, ושהוא מעוניין לשלם עליה "בכסף מלא"; ניכר שמלבד קבורת שרה, אברהם מעוניין בקניין ברור של המקום.

לפני שנחזור לשייך פסוקים לבחינות השונות, נקבץ פסוקים ליחידות של פסוקים המחוברים ביניהם באופן ברור. ראשית, נציין שבפסוק י' יש שני משפטים (להלן: י' וי'): "ועפרון ישב בתוך בני חת"; "ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר". אנו נתייחס לכל אחד משני המשפטים בנפרד. י' ממשיך באופן ברור בפסוק י"א, ולכן נתייחס ל-י"א כאל יחידה אחת.

פסוק ט"ז, "וישמע אברהם... וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף...", מתייחס באופן ברור לדברי עפרון בפסוקים י"ד-ט"ו: "ויען עפרון את אברהם לאמר לו: אדני, שמעני, ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה הוא ואת מתך קבר"; לכן פסוקים י"ד-ט"ז בוודאי באים יחד בבחינה אחת.

דברי אברהם לעפרון בפסוקים י"ב-ג, "וישתחו אברהם...וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר...נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה", מזמינים תגובה של עפרון; תגובה זו מצויה לאחר מכן רק בפסוקים י"ד - ט"ו (אשר כבר חברנו אותם עם פסוק ט"ז); לכן, פסוקים י"ב - ט"ז מהווים יחידה אחת אשר צריך לשייך אותה לבחינה אחת.

כאמור, פסוקים י"א וט"ו סותרים זה את זה באשר לכוונותיו של עפרון: בפסוק י"א עפרון מציע את השדה בחינם, בעוד בפסוק ט"ו הוא מעוניין בתשלום גבוה עבור השדה. נוסף על כך, פסוקים י"א וט"ו הם הפסוקים היחידים בפרק בו עפרון מסכים לספק את השדה לאברהם, וכל בחינה שהיא מוכרחת לכלול אחד משני פסוקים אלו. לכן, פסוקים י"ב-א צריכים להשתייך לבחינה אחת, ופסוקים י"ב - ט"ז לבחינה אחרת.³

4 ובכך תורץ הקושי השני אותו העלינו בתחילת דברינו: 'קמת' השדה מתוארת לכל בחינה בנפרד, ולכן יש צורך בשני תיאורים.

3 ובכך פורקה הקושייה השנייה: יש בפסוקים שני תיאורים שונים של הדיון בין עפרון לאברהם: ב-I אברהם מוכן למתנת חינם, וב-II הוא מתעקש לקנות את השדה.

נסכם את חלוקת הפרק:

בחינה I

בחינה II

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה:
 (ב) ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולביתה:

(ג) ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר:
 (ד) גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני:
 (ה) ויענו בני חת את אברהם לאמר לו:
 (ו) שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך:

(ז) ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת:
 (ח) וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר:
 (ט) ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחזת קבר:
 (י) ועפרון ישב בתוך בני חת

(י²) ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר:
 (יא) לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך:

(יב) וישתחו אברהם לפני עם הארץ:
 (יג) וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף

<p>השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה: (יד) ויען עפרון את אברהם לאמר לו: (טו) אדני שמעני ארץ ארבע מאת שקל כסף ביני ובינד מה הוא ואת מתך קבר: (טז) וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר: (יז) ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: (יח) לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו: (יט) ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חברון בארץ כנען:</p>	<p>(כ) ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר מאת בני חת:</p>
---	---

כעת נעבור לבחון כל אחת משתי הבחינות כשני סיפורים שונים, ונפרש את משמעות כל בחינה בהתאם למה שנמצא בה.

ביאור בחינה I

בבחינה I אנו מוצאים את המאפיינים הבאים:

א. כאמור, חסרים כאן ההדגשות והפירוטים על מיקום השדה, הן בבקשתו של אברהם והן בתיאור התקיימות הקניין. אפילו שם המקום "מכפלה", נעדר מבחינה זו; מבוקשו של אברהם הוא רק "תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני" (ד').

ב. מהלך הסיפור הוא כך: אברהם פונה לבני חת ומבקש אחזת קבר (ד'). בני חת, המבינים שיעיקר מבוקשו הוא אמצעי לקבורת שרה, מציעים לו לקבור אותה באחד מקבריהם, ומדגישים שכולם מוכנים לפתוח בפניו את האפשרות הזו (ה'-ו'). אחד החתים במקום הוא 'עפרון החתי', והוא מתנדב ונותן לאברהם את שדהו עם המערה אשר בו (י'-א). עפרון אף מדגיש שהנתינה היא ברורה ומיידית: "לעיני בני עמי נתתיה לך, קבר מתך" (י"א). על ידי

המדויק, וכן שאברהם שילם באופן מלא על הקרקע, בנוכחות ובמעמד מי שהיו אז "עם הארץ" (פסוקים י"ז - י"ט).

בבחינה II מודגשים גם הקשיים עליהם אברהם היה צריך להתגבר בכדי לקנות את הקרקע - הכפיפות לבני חת (י), כפי שהוסבר לעיל) והתכתיב של עפרון והמחיר המופרז שהיה עליו לשלם (י"ד - ט"ז). קשיים אלו ומאמציו הגדולים של אברהם להתגבר עליהם תורמים לחיזוק הבעלות: החלקה נקנתה בייסוריו של אברהם אבינו.

ג. צירוף הבחינות ומשמעותו

מעבר למשמעויות העצמאיות של כל אחת מהבחינות, עלינו להבין מדוע התורה בחרה לבטא את שתי המשמעויות האלה יחדיו בפרק אחד. בניסוח אחר: מה המשמעות של צירוף הבחינות?

התשובה לכך תלויה בהבנה רחבה יותר של סיפורי אברהם. אברהם נצטווה לעזוב את מקום מולדתו, שם ציפה לו עתיד מוצלח וברור, והובטח לו מספר פעמים שבארץ כנען יזכה לברכת זרע וארץ⁵. אולם, לאורך כל חייו הוא התמודד עם קשיים ונסיונות שונים, והברכה התקיימה רק באיטיות ובאופן מאוד חלקי, באופן שעיקרו התקיים רק יותר מאוחר, בזרעו (ראו ראב"ע ורמב"ן כאן בפסוק י"ט). התורה איננה כותבת בפירוש מדוע הברכה לא התקיימה באברהם עצמו. אמנם לגבי ירושת הארץ יש הסבר מסויים - "כי לא שלם עון האמרי עד הנה" (פרק ט"ו, פסוק ט"ז), אבל לא ניתנת סיבה לכך שאברהם לא הוליד בנים רבים כיעקב, כדי שהברכה תוכל להתממש כבר בימיו; גם לגבי הארץ נראה שהוא היה יכול הוא לנחול יותר ממה שנחל בפועל. משום כך, הקורא בתורה עלול לחשוב שהעיקוב בהתקיימות הברכה נובע מחסרון באברהם, שלא זכה להיות ראוי להתקיימות הברכה בו עצמו. נראה, שממחשבה זו בדיוק התורה רוצה להוציא: התורה משלבת בתיאור אירוע אחד שני סיפורים, אשר אחד מהם מדגיש שה' מאיר פניו אל אברהם וחפץ בהצלחתו, בעוד השני מדגיש שעל אברהם להתמודד עם קשיים ועיכובים, ולקנות אותה באמצעים לגיטימיים של החברה האנושית - "בכסף מלא" - בכדי לזכות בקניין מוחלט וברור בארץ, קניין המתקבל בעיני "עם הארץ" ואשר הוא נצחי כאחוזת הקבר. ומסיפור זה עולה הסבר גם לגבי אי התקיימות הברכה בכלל בחייו של אברהם: אברהם בהחלט ראוי להתקיימות הברכה בימיו, וה' היה רוצה בריבוי ובהנחלת הארץ לו כבר בזמנו. אלא שאם אברהם יזכה בארץ במהירות ובקלות, יהיה זה קניין זמני וחולף, אשר כשם שהוא בא בקלות כך יכול גם ללכת בקלות. כדי שהקניין של זרעו של אברהם - בכל דור ודור - בארץ בכלל, יהיה קניין ברור ומוחלט, עליהם לקנות אותה תוך מאמצים וייסורים, ובקניין לגיטימי מקובל (ראו

הכרזה ציבורית זו השדה והמערה נקנים לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת (כ').

ג. אין כאן התעקשות של אברהם לשלם עבור השדה, אלא הוא מקבל מתנת חינם.

ד. אברהם זוכה ליחס של כבוד מבני חת: "נשיא אלהים אתה בתוכנו" (ו), מה שאין כן ב-II; כמו כן, על פי בחינה זו הוא אינו צריך להשתחוות לפניהם.

ה. בבחינה זו, אירוע הקבורה עצמו איננו מתואר, אלא ניתן לקורא להניח שזה אכן ארע בהמשך.

נמצא, שעיקר הסיפור בבחינה I הוא סיפור כיצד בני חת ועפרון עוזרים ומסייעים באופן קיצוני לאברהם במבוקשו. עצם מבוקשו של אברהם איננו עיקר הסיפור, שהרי הקבורה עצמה איננה מתוארת. העיקר הוא שכאשר אברהם הזדקק לבני המקום הוא זכה לכבוד, לסיוע ולמתנה חשובה. משמעות הדברים היא שה' עשה חסד עם אברהם בהגדלת מעמדו בעיני אנשי המקום ובכך שסייע לו בקניית אחוזת הקבר. עיקר עניין הסיפור בבחינה I הוא חסדי ה' עם אברהם, ואולי גם תחילת התקיימות ברכות ה' לאברהם - ברכות של גידול שמו ושל נחלה בארץ (ראו ראב"ע ורמב"ן לפסוק י"ט).

ביאור בחינה II

בבחינה II אנו מוצאים את המאפיינים הבאים:

א. הדגשה ופירוט של שם השדה ("מכפלה"), ושל מקומו, הן בבקשת אברהם ועוד יותר בתיאור התקיימות הקניין (פסוקים ט' וי"ט).

ב. הקפדה והתעקשות של אברהם לשלם באופן מלא עבור השדה (פסוק ט').

ג. אברהם כפוף לבני חת - הוא זקוק לבקש מהם רישיון לקניית אחוזת קבר (י), כפי שהוסבר לעיל); הוא צריך - פעמיים - להשתחוות לפניהם (פסוקים ז' וי"ב).

ד. בני חת קרואים בבחינה זו גם "עם הארץ" (שלוש פעמים [ז', י"ב וי"ג]), מה שאין כן ב-I.

ה. מהלך הסיפור הוא כך: אברהם צריך לפנות לבני חת, שהם בעלי המקום ("עם הארץ"), בבקשת רישיון לקניין אחוזת קבר ביניהם, במערה של עפרון (ז' - י'). לאחר מכן הוא מבקש מעפרון למכור לו את השדה (י"ג). עפרון עונה בנימה מנצלת ומזלזלת: לא שווה לך 'להתקמץ' על קניית אדמה בארבע מאות שקל כסף, העיקר שתקבור את מתך (י"ד-ט"ו). אברהם נאלץ לקבל את התכתיב של עפרון, ומשלם את המחיר שדרש עפרון (ט"ז). בכך התקיים קניין השדה לאברהם, ורק לאחר מכן היה יכול לקבור שם את שרה (י"ז - י"ט).

ברור שבבחינה II עיקר העניין בסיפור הוא קניין הקרקע. הסיפור מדגיש ומחזק את הבעלות של אברהם ושל זרעו על שדה המכפלה, וטורח לציין את תיאורו ומיקומו

5 עיינו פרק י"ב, פסוקים א' - ג'; פרק י"ג, פסוקים י"ד - י"ז; פרק ט"ו; פרק י"ז, פסוקים א' - ח'; פרק י"ח, פסוקים ט' - ט"ו; פרק כ"ב, פסוקים ט"ז - ח.

רמב"ם, הלכות בית הבחירה, פרק ו', הלכה ט"ז), בתהליך המתפרש על פני דורות. רק כך יוכלו לזכות באמת ובאופן ברור בקניין נצחי על הארץ.